

Izložba Srebrenka Sena Jurinac 100 godina od rođenja

Travnik, 24. oktobar 1921. – Augsburg, 22. novembar 2011.

Sena Jurinac

Iz arhive: Ognjena Tvrtkovića

Zavičajni muzej Travnik

24.10.2021. – 24.11.2021.

BOSANSKI
KULTURNI KRUG

TRAVNIK

KANTONALNI ARHIV
TRAVNIK

Sjećanje na opersku divu “bečkog šarma i slavenskog temperamenta” stota godišnjica rođenja Srebreнке Senе Jurinac (1921-2011)

Srebreнка Senа Jurinac (1921-2011) ostala je upamćena kao primadona svjetskog renomea, koja je obilježila evropsku operu druge polovine 20. vijeka i interpretativni nivo podigla na viši nivo. Nastupala je na skoro svim relevantnim svjetskim pozornicama, gdje je stekla status “zvijezde”, te saradivala sa najeminentnijim muzičarima, o čemu svjedoče brojne publikacije, ali i njena obimna diskografija.

U oktobru 2021. godine obilježava se sto godina od rođenja Senе Jurinac, što je poslužilo kao povod za realizaciju izložbe, kojom je u prostorima Zavičajnog muzeja u Travniku predstavljen razvojni put ove operse dive, od formativnih godina, do zenita veoma bogate karijere.

Retrospektivna izložba, kojom se u njenom rodnom gradu (simbolično) odaje počast jednoj od najvećih sopranistica druge polovine 20. vijeka, postavljena je zahvaljujući entuzijazmu Ognjena Tvrtkovića, glavnog pokretača ove inicijative, koji je godinama neumorno sakupljao objavljene publikacije i muzikalije u vezi sa likom i djelom Senе Jurinac, uz pomoć kustosa Zavičajnog muzeja dr. Dženana Dautovića, i podršku travničkog Zavičajnog muzeja, Kantonalnog arhiva Travnik i Udruženja *Bosanski kulturni krug*.

Srebreńska (Klementina Kristina) Jurinac rođena je 24. oktobra 1921. godine u Travniku, gdje je njen otac Ljudevit Jurinac, inače varaždinski ljekar, boravio po službenoj dužnosti. Tokom studija u Beču, dr. Jurinac je upoznao Srebreńkinu majku, Austrijanku Christinu Cerv, s kojom je nakon studija, po premještenju došao u Bosnu i Hercegovinu, gdje je nastavio svoju karijeru. Shodno tome, Srebreńska, koja će kasnije postati prepoznatljiva kao Senа, odrasla je u Lukavcu I Tuzli.

Inicijalne muzičke korake pravi u Zagrebu, gdje je došla s majkom kao desetogodišnja djevojčica i počela učiti pjevanje kod Marije Kostrenčić, čime počinje formativni period njenog muzičko-scenskog izraza. Iako se kao studentica Muzičke akademije u Zagrebu, u klasi profesorice Marije Borčić, predstavila epizodnom ulogom cvjetne djevojke u *Parsifalu* Richarda Wagnera, debitovala je u maju 1942. godine kao Mimi u operi *La Bohème* Giacomo

Puccinija. Nakon prvog profesionalnog angažmana, kao umjetnici u usponu, dodijeljen joj je niz uloga, pa je u naredne dvije godine (1942-1944), tumačila naslovni lik na prazivedbi opere *Sunčanica* Borisa Papandopula, ali i anđela Gabrijela u duhovnoj muzičkoj igri *Božićna radost* italijanskog kompozitora Nina Cattozza, Moranu u istoimenoj operi Jakova Gotovca, Freiu u tetralogiji *Rajnino zlato* Riharda Wagnera, Neddu u *Pagliaccima* Ruggero Leoncavalla, kao i kraljice Isabelle na hrvatskoj izvedbi opere *Kolumbo* njemačkog kompozitora Wenera Egka, Maricu iz *Prodane nevjeste* Beržiha Smetane, Margaret iz *Fausta* Charles Gounoda i groficu Rozinu iz *Figarovog pira* Wolfganga Amadeusa Mozarta, jedne od ključnih uloga u njenoj bogatoj karijeri. U tom periodu, Senа Jurinac utjelovila je i lik prve hrvatske primadone, grofice Sidonije Erdödy-Rubido u igranom filmu *Lisinski* (1943.) u režiji Oktavijana Miletića.

Autentičnost njenog “zvonkog” soprana, muzikalnost i istančana ekspresivnost, ostavila je snažan utisak na muzičke kritičare tog doba, koji su u stabilnom i umjetnički oblikovanom izrazu prepoznali potencijal koji tek treba da ostvari svoju punu virtuoznost.

Svoj umjetnički put nastavlja u Beču, gradu u kojem će doživjeti punu afirmaciju, kao članica Državne opere, gdje je angažovana 1944. godine, ispunivši visoke standarde tadašnjeg direktora, dirigenta Karla Böhma. Bečkoj publici Srebreńska Jurinac prvi put se predstavila koncertnom izvedbom opere *Nikola Šubić Zrinski* Ivana Zajca, upriličene za austrijski radio u januaru 1945. godine. Nekoliko mjeseci kasnije, u periodu intenzivnih ratnih razaranja, kada je tokom bombardovanja srušena zgrada Državne opere, pod sovjetskom okupacijom u prostoru *Volksopere* izveden je Mozartov *Figarov pir*. Tom prilikom, Jurinac je otjelovila lik Cherubina i, osim što ova interpretacija predstavlja prekretnicu u njenoj karijeri, kao anticipacija njene dominantno “mozartovsko-straussovski” profilacije, omogućila joj je prodor ka svim relevantnim evropskim scenama.

Ranih pedesetih godina prošlog vijeka, počinje njen intenzivni uspon, čemu doprinosi saradnja s renomiranim umjetnicima, kao što su dirigenti Herbert von Karajan ili Leonard Bernstein, s kojima u sinergiji ostvaruje vrhunske umjetničke domete. Osim u sredinama koja pamte njene najveće uspjehe, kao što su Državna opera u Beču, gdje je dosegla status “zvijezde”, *Salzburške svečane igre*, milanska *La Scala* ili Kraljevska opera u Londonu, naklonost publike ostvaruje i u ostalim značajnijim opernim centrima kao što su Berlin, Hamburg, Pariz, Melbourne, New York, Brisel, Edinburgh, Zürich, Bayreuth itd. U naredne tri decenije, do povlačenja 1982. godine, Senа Jurinac se pozicionirala kao jedna od najvećih sopranistica druge polovine 20. vijeka.

Njen stabilni vokal, koji je gradirao od suptilnosti do prodornosti, od liričnosti do dramatike, ali i izražajnost mimike i pokreta, omogućili su joj interpretativnu

“fleksibilnost”, pa je njen repertoar, uključivao na desetine uloga koje počivaju na raznolikim karakternim specifičnostima, ali i stilskim elementima. Ipak, posebnu poziciju u karijeri Sene Jurinac zauzima Mozartovo operno stvaralaštvo, kojem je ova primadona dala značajan doprinos. Svojim strastvenim i svestranim pristupom proširila je “kanon mozartovskog repertoara”, oživljavanjem znamenitih ostvarenja kao što su *Così fan tutte*, gdje se ostvarila u ulozi Dorabelle i Fiordilige, te *Idomeneo*, interpretirajući likove Elette i Ilije. Osim toga, Jurinac je prepoznatljiva i po ulogama grofice Rozine u *Figarovom piru*, te Donne Anne i Donne Elvire u *Don Giovanniju*, čime je postavila nove interpretativne standarde Mozartove opere.

Izvedbena spretnost Sene Jurinac ogleda se i u činjenici da je često tumačila dva, u dramaturškom smislu, suprotstavljena lika iz iste opere, pa je s jednakom lakoćom bila Popeja u *Krunidba Popeje* Claudia Monteverdija, Amor i Euridika u operi *Orfej i Euridika* Christoph Willibalda Glucka, Desdemona iz *Otella*, Elisabeth iz *Don Carla* Giuseppe Verdija, Cio-Cio-San u *Madame Butterfly* i Tosca iz istoimene Puccinijeve opere, Senta iz Wagnerovog *Ukletog Holandeza*, Marzellina i Leonora iz *Fidelija* Ludwiga van Beethovena, Tatjana u *Evgeniju Onjeginu*, kao i Liza u *Pikovoj dami* Pjotra Iljiča Čajkovskog, Marina u *Borisu Godunovu* Modesta Musorgskog, Jenůfa i Crkvenjarka u *Jenůfi* Leoša Janáčka, kao i Marie u ekspresionističkoj operi *Wozzeck* Albana Berga. Ostvarila se i u domenu opere *en travesti*, pa je vrlo uspješno tumačila i muške uloge, te je zapamćena po “antologijskoj” interpretacija Octaviana u *Kavaliru s ružom*, gdje je igrala i lik Maršalice, ili Kompozitora u *Arijadni na Naksosu*, remek djelima Richarda Straussa.

Tokom nepune četiri decenije angažmana u bečkoj Državnoj operi, za koji je odlikovana *Počasnim križom* Austrije za zasluge u kulturi i umjetnosti, Sena Jurinac je ostvarila četrdeset i sedam uloga i realizovala preko hiljadu nastupa širom svijeta, uključujući i one kada je nastupala kao koncertna solistica. O njenoj bogatoj karijeri internacionalnih razmjera i značaja, svjedoče i različita objavljena diskografska izdanja, koja privlače pažnju ljubitelja opere i deset godina nakon smrti ove operске dive (22. novembar 2011. godine u Augsburgu).

Veličina Sene Jurinac, “dive bečkog šarma i slavenskog temperamenta”, kako je često opisivana, ogleda se u strastvenosti i posvećenom pristupu scenskoj kreaciji, te “produbljenom” tumačenju uloga, čime je dokazala da njen “umjetnički credo” počiva na ideji o muzici “kao svetoj umjetnosti”. S obzirom na njen doprinos sferi evropske opere druge polovine 20. vijeka, stotu godišnjicu rođenja ove operne dive potrebno je shvatiti kao povod za podsjećanje na njeno djelo u širem, ali i propitivanje pozicije Sene Jurinac unutar bosanskohercegovačkog kulturnog konteksta, što je i jedan od ciljeva ove izložbe.

ZAŠTO OVA IZLOŽBA MOJI PROFESIONALNI I INTIMNI RAZLOZI

Pišem o glazbi skoro pola stoljeća i to o njenim najrazličitijim aspektima, i naravno da sam dodirivao i operu, a preko nje i došao do lika i djela Srebrenke Sene Kristine Klementine Jurinac, percipirajući je kao jednu od umjetnica koje su se iz gudura Bosne vinule u sam vrh svjetske umjetnosti. Povremeno sam i slušao njene snimke, ali se nikada nisam pomnije upustio u istraživanje svih detalja koji su je lansirali u same vrhove svjetske operске umjetnosti.

A onda je došao rat koji me je pokrenuo iz Sarajeva kao Europi - zapravo moja teška ratna povreda. Na početku rata sam prebačen u Ljubljani na liječenje od teške povrede, moja ogromna glazbena arhiva u Sarajevu je nestala i ja sam krenuo, rekao bih otvoreno, od nule. U Ljubljani sam u tih desetak godina u obitelji u kojoj sam bio udomljen gledao televizijske kanale i nastojao razumjeti i saznati što se to dešava u mojoj Bosni i Hercegovini koja je plamtjela u krvavom ratu i prolazila kroz strašnu tragediju. I listao TV kanale da saznam nešto koliko se to uopće moglo. I onda se na njemačkim kanalima pojavila ona – Srebrenka Sena Jurinac i govorila o Bosni u kojoj je provela prvih deset godina sa ocem liječnikom - prvo u rodnom joj Travniku, a onda i u Živinicama. Govorila je sa primjetnim bolom, sa emocijama koje su naprosto kuljale iz nje, sa empatijom i suosjećanjem. Svjedočila je o divnim danima djetinjstva, o malim sredinama u kojima su njen otac Varaždinac i majka rođena Bečlijka bili dočekivani kao da su tim domorocima rod rođeni. Govorila je o rodnoj kući koja je bila tu pored rodne kuće Iva Andrića, o Živinicama u kojoj su joj dani proticali između učenja klavira, dječijih igara i osnovne škole. Bilo je to bolno saznanje za mene - Bosna ju je odredila, njeno duhovno, emocionalno, intelektualno biće - i Sena je Jurinčeva bila i ostala Bosanka, ma kakvog podrijetla zapravo bila.

Sve što je došlo poslije - školovanje u Zagrebu, prvi uspješni nastupi u HNK, uspjesi, odlazak u II svjetskom ratu na audiciju u Bečku državnu operu, pa onda karijera od koje se običnom čovjeku može samo zavrtjeti u glavi - velike operске scene, velike uloge, popularnost, obljubljenost - 40-tak godina nastupanja, suradnja sa najvećima od najvećih, otvorene velike operске scene, ne samo njena matična kuća, velike koncertne pozornice, snimanja u studijima, pa na koncu i pedagoška aktivnost. Naša Sena nije znala za padove, njena se karijera penjala strmo gore sve do visina u kojima je zrak jako razrijeđen i tu ostala sve do zadnjih nastupa početkom 80-tih godina.

I onda sam opet mjenjao mjesto boravka preselivši se sa drugom suprugom u London. I opet prigoda da se iznova susretnem sa magijom umjetnosti Sena Jurinac. Sada u neposrednom dodiru, jer je ona upravo u Londonu i u cijeloj Velikoj Britaniji bila naprosto zvijezda najviše kategorije. Od onih dana kada je koncem 40-tih debitirala sa svojom Bečkom državnom operom u Royal Opera House, popularnom ROH-u, njena je engleska karijera bila postojana i duga - osvojila je sve operne scene, bila velika zvijezda na čuvenom festivalu u Glyndenbourne-u , koji se upravo sada odvija u vrijeme otvaranje ove izložbe, a koja je sveto mjesto za sve operne poklonike, zajedno sa onima u rodnom mjestu W.A. Mozarta Salzburgu i u njemačkom Bayreuthu. A Mozart i Wagner su bile njene trajne opsesije i u njihovim operama je dala neke od svojih maestralnih uloga, koje se i danas pamte kao nedosegnute.

Pa sam po Londonu bazao i obilazio mjesta gdje su se prodavale gramofonske ploče -longplay- i da se razumijemo, i kupovao sve što se odnosilo na umjetnike iz naših krajeva, a koji su dosegli svjetsku slavu. Oskar Danon, Lovro von Matačić, Anton Dermota, Zinka Kunc Milanov, pa Duško Gojković i još poneko - i prije i iznad svih naša Sena - njenih je albuma sa snimcima opera ili sa koncertnih podija. Naprosto Sena je na scenu došla u drugoj polovici XX stoljeća kada se diskografska industrija rasplamtjela i snimanja opera su bila sasvim obična stvar.

Bila je stabilna pjevačica, imala veliki repertoar i u studijima surađivala sa najvećima od najvećih - od Karajana, kome je bila omiljena pjevačica, pa sve do pjevača i pjevačica čije bi nabranje predstavljalo ono „Tko je tko u operi“. Snimala je za velike diskografske etikete, te su snimke nailazile na oduševljavajuće kritike i u jednom trenutku se toga nakupilo toliko da bi se moglo da izloži na jednoj ovakvoj jubilarnoj izložbi. Tu treba dodati i operne leksikone, i to one najreferentnije, u kojima je njeno ime bilo nazočno, pa i drugi materijali.

Mala digresija: jednog sam dana u svojoj lokalnoj knjižnici u Londonu naišao na CD-box sa snimkom opere „Don Giovanni“ W.A. Mozarta načinjen 19.

februara 1962. godine u Royal Opera House-u. Bila je to čuvena izvedba sa talijanskim režiserom Francom Zafirellijem i dirigentom Sir George Soltijem u glavnim ulogama. Kompletirana sa opsežnom programskom knjižnicom u kojoj je uloga Don Elvire koju je pjevala Sena Jurinac bila opjevana najfinijim epitetima. Izdanje je bilo dio serije arhivskih snimaka BBC-ija, ali je zanimljivo ovo: originalni snimci su bili zagubljeni i prije kojih desetak godina će u njihovui redakciju doći netko i na stol im baciti audio mono kazete na kojima je bila ilegalno snimljena ta opera. Slijedilo je restauriranje digitalno i eto još jedne prigode da uživamo u vrhunskoj umjetnosti naše Travničanke. Ali tu nije kraj: jednog sam dana došao popodne u istu knjižnicu i Mostarka Adisa koja je radila kao bibliotekarka mi je rekla da su u magacinu kištre sa CD-ima koji su otpisani, pa mogu uzeti što želim, znajući dobro čime se bavim. A među njima je bio i taj CD-box sa snimkom ove opere - i tako je završio u vitrinama ove izložbe. Mada sam se, naravno, spremao da kupim izdanje u prodavnici BBC-ija, ali sudbina kao da se poigrala sa mnom na najljepši način.

A onda i prijateljavanje sa nekadašnjim gubernatorom u Bosni i Hercegovini Valentinom Inzkom, i samim velikim glazbenim zaljubljenikom i poznavacem

operske umjetnosti, koji mi je posredno komplimentirao za tekst koga sam o Seni Jurinac napisao u Slobodnoj Bosni, pa onda i prijateljevanje sa njegovom suprugom Bernardom Fink, velikom operском divom suvremene glazbene scene. Gledao sam je kada je imala rezidenciju u čuvenoj londonskoj koncertnoj dvorani Wigmore Hallu - u onoj istoj u kojoj je trijumfirala i naša Sena Jurinac. Nakon jednog od četiri njena

izvanredno primljena resitala, koje sam kasnije opjevao u „Slobodnoj Bosni“ otišli smo na neku zakusku i njen pijanista koji ju je pratio na nastupu, kada sam mu rekao odakle sam, odmah je poskočio, i rekao mi oduševljeno da je pratio Senu Jurinac govoreći o njoj u superlativima od kojih sam ostao naprosto zaprepasten. Njegovo mi je ime ostalo u nekima od mojih arhiva, ali slava Sene Jurinac ni godinama nakon što je prestala nastupati nije izbljedila.

Želim se osobno zahvaliti nekim ljudima koji su pripomogli da se ova izložba postavi na pravi način. Ona se formirala u danima kad nas je ova pandemija zaustavila u radu i neke od mojih ideja kako bi trebala izgledati nisu realizirani, ali to sve nije za javnost. Ove je materijale sa sobom nosio osobno u Sarajevu njegova ekscelencija ambasador BiH u UK gospodin Vanja Filipović, pripomogla nam je u kontaktima sa ROH-om i Samra Koričić Mujkić, materijale mi je iz Živinica slao gospodin Edin Begić, pa nam ta građa otkriva puno podataka i baca novo svjetlo na medicinski doprinos Senina oca dr. Ljudevita, koji će ostati u Bosni sve do konca karijere, radeći u Tuzli, Živinicama i Tesliću gdje je značajno doprinio razvoju banjskog turizma. Arhivar iz Sarajeva Dragan Golubović iz Mediacentra je iznova i kranje sistematično pregledao recentni tisak i pronašao dosta tekstova o Seni Jurinac.

O ljudima iz Travnika ne bih trošio previše riječi - pažnja na koju sam naišao i u Zavičajnom muzeju i u cijelom Travniku me je naprosto oborila s nogu i dala mi podstreka da radim dalje. Posebno zahvaljujem doc.dr. Dženanu Dautoviću sa kojim sam postavljao ovu izložbu, ali i mom prijatelju Hrvoju Peliću i sestri mu Spomenki, koja ispred Arhiva Travnika sugostitelj ove izložbe, a čiji otac

Sena Jurinac

potpisuje jedan od tekstova o Seni Jurinac, pa i ljudi koji rade u Rodnoj kući Iva Andrića. Proveo sam divna 3 dana u Travniku i moji naponi i ulaganje u sve ovo što smo izložili, teško putovanje da dođem u uvjetima kada je oko nas svuda smrt, višestruko su se isplatili. Ili barem ja tako mislim.

Nisu se ostvarile sve moje ideje kako i što izložiti na ovoj izložbi, ali u razgovorima sa ljudima iz muzeja smo rekli smo da otvaramo „slučaj Jurinac“ i da ovo podsjećanje na nju neće biti kraj, nego tek početak njena povratka u grad u kome se rodila i koga se sjećala sa sjetom, kao i dana provedenih u Bosni. Na koncu zahvaljujem i mladoj muzikologinji Aidi Adžović koja je pridonjela katalogu akribično napisanim tekstom o Seni Jurinac. Pisala ga je ovih dana u Beogradu gdje se nalazi na specijalizaciji, a inače je vrijedna magistrantica na odsjeku za muzikologiju Muzičke akademije Univerziteta u Sarajevu.

Ognjen Tvrtković, nekog hladnog, ali sunčanog oktobarskog dana u Sarajevu.